

Сергій Ховрич,

канд. іст. наук, доцент, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ІСТОРІЇ КОЛЕКЦІЇ Д. БІБІКОВА – Є. ЛЬВОВА

У статті охарактеризовано головні етапи формування та подальшого існування приватної колекції Д. Бібікова – Є. Львова (частина якої нині зберігається в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського), визначити їхні характерні риси, а також з'ясувати роль Д. Бібікова, Є. Львова і З. Кассіні у формуванні цієї книгозбірні. Методологія дослідження полягає в застосуванні історико-логічного, порівняльного і біографічного методів. Становлення і розвиток книжкових колекцій – одне з актуальних питань, яке варто досліджувати, щоб правильно оцінити інтелектуальний потенціал суспільства упродовж різних епох. Уперше здійснено ґрунтовний аналіз історіографічного доробку з означеної теми та акцентовано увагу на персоналії князя Є. Львова (1831–1878) в контексті творення відповідної бібліотеки. Автор встановив: до сьогодні в наукових працях переважала тема з комплектування приватної колекції Д. Бібікова, їхні автори не запропонували якоїнебудь періодизації історії виникнення та подальшого існування збірні. Автором запропоновано замінити загальноживаний науковий термін «Бібліотека Д. Г. Бібікова» на «Бібліотека Д. Г. Бібікова – Є. О. Львова»; це не просто зміна назви, а, по-суті, нове трактування явища. Також уперше запропоновано оригінальну періодизацію історії формування та подальшого існування колекції Д. Бібікова. На підставі наявних екслібрисів, можна стверджувати, що до цієї справи у різний час долучилися, окрім інших, Є. Львов і В. Кордт. Водночас чималої шкоди згадуваній збірні завдали волонтаристські дії радянських співробітників і німецьких окупантів (Друга світова війна). На сьогодні колись єдине зібрання розпорошене між установами (НБУВ і Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка), а дещо втрачено.

Ключові слова: Україна, Російська імперія, Д. Бібіков, Є. Львов, Київський університет ім. Св. Володимира, бібліотека, приватна колекція, бібліофіл.

Культурна спадщина української нації – складова загальнокультурного надбання людської цивілізації, має свої специфічні риси,

особливості. Однією з матеріальних цінностей культурної спадщини є видавнича продукція, яка зберігається у відповідних збірнях. Становлення і розвиток книжкових колекцій – одне з актуальних питань, яке варто досліджувати, щоб правильно оцінити еволюцію інтелектуального потенціалу суспільства упродовж різних епох. Важливо з'ясувати і мотиваційну складову бібліофілів. Це та інше дасть змогу зрозуміти професійні та особистісні вподобання власників, котрі здійснювали певний вплив на суспільно-політичне й економічне життя країни; на наш погляд, яскравим прикладом цього може слугувати історія бібліотеки Д. Бібікова. Вивчення досвіду бібліофілів-ентузіастів стане в нагоді в справі глибоких модерних змін у бібліотечній галузі сучасної України, необхідність яких назріла ще наприкінці минулого сторіччя. Загальновідомо, приватні колекції XIX – на поч. XX ст. успішно конкурували із громадськими та державними книгозбірнями, котрі в окремих випадках залежали від процесу злиття/поглинання цінних фондів приватних колекціонерів. Звучали справедливі звинувачення про недосяжність культури для широкого загалу з огляду на співвідношення вартості книг та статків [25, с. 158]. Ось чому освітні установи всіляко заохочували подібну добротність, справедливо наголошуючи на тому, що, окрім іншого, від цього залежить ефективне функціонування навчальних закладів. До речі, сьогодні також існує практика передачі бібліотекам різних форм власності ряду цінних і рідкісних видань, а той і всього зібрання. Хоча, звичайно, обсяги цього процесу зменшилися в рази, але це пояснюється новою парадигмою інформаційного суспільства (завдяки інформаційним технологіям створені новітні засоби пошуку та обробки інформації, через що кількість друкованої продукції зменшилася; лише модернізованим бібліотекам вдалося зберегти чисельну аудиторію читачів).

З кінця XIX та впродовж XX ст. тривало накопичення інформаційного масиву загалом довідникового характеру з історії бібліотеки Д. Бібікова; зрештою, цінність цієї літератури насамперед у наявності в ній фактологічного матеріалу. Короткі історичні огляди про походження та подальшу долю книжкової колекції Д. Бібікова – Є. Львова з'явилися ще в дорядянський період. Так, 1880 р. в покажчику нових творів «Російська бібліографія» опубліковані, по-суті, перші відомості про бібліотеку княгині З. Львової (Д. Бібікова), а через 20 років у російському щомісячному історико-літературному журналі «Історичний вісник» вміщена невеличка стаття, присвячена факту передачі цієї приватної колекції Київському університету [17, с. 1; 6]. За радянської доби дослідницькі пошуки загальмувалися, хоча і зустрічається епізодична згадка

про цей колекційний фонд (зазвичай в контексті якогось дослідження з ширшої проблематики). Для прикладу назвемо книгу українського бібліотекознавця і бібліографа Є. Колесник (1925–2006) «Книжкові колекції ЦНБ АН УРСР» (Київ, 1988), де авторка розглянула історію окремих колекцій бібліотеки університету ім. Святого Володимира, згадавши між іншим про збірню Д. Бібікова [32, с. 12, 13]. Цей матеріал перед тим був опублікований у збірнику наукових праць «Київ у фондах ЦНБ АН УРСР» (Київ, 1984) [31, с. 136–160].

Після проголошення незалежності України дослідники вчергове актуалізували цю проблему, в результаті чого з'явилися цікаві (є неоднозначного характеру), хоча й вузькоспеціалізовані дослідження [42; 29; 41; с. 121; 33; 43, с. 26–27]; але і їхні автори визнали, що бібліотечне зібрання Д. Бібікова потребує подальшого дослідження [29, с. 238], а справа передачі «...родиною Бібікових за заповітом Дмитра Гавриловича його особистої бібліотеки в дарунок українській просвіті [насправді в імперські часи йшлося не про “українську” освіту, а про загальноросійську. – С. Х.], а саме Київському університету Святого Володимира» розцінено, як «доволі маловідомий факт» [33]. Останнє твердження щонайменше викликає подив, бо для наукової спільноти ця інформація не становить таємниці, а от для широкого загалу – вона, очевидно, малоцікава.

Сучасна «...книгознавча школа НБУВ [Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – С. Х.], – зазначила очільниця наукової школи “Книгознавство, книжкове пам'яткознавство”, професорка Г. Ковальчук, – зосереджена на вивченні через конкретні книжкові пам'ятки історії книжкової культури України, на атрибуції та експертизі пам'яток як складової частини наукових досліджень, підготовці відповідних сучасних інформаційних ресурсів, що включають електронні та друковані наукові каталоги, цифрові бібліотеки, методичні матеріали, статті та монографії» [30, с. 48]. Так у 2005 р. вийшла друком монографія старшого наукового співробітника НБУВ Т. Мяскової «Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.)»: у якій на основі архівних джерел проаналізовані питання історії та комплектування бібліотеки Київського університету від часу зародження до 1927 р. Серед інших колекцій, що надійшли до бібліотечних фондів, Т. Мяскова коротко висвітлила головні аспекти формування та подальшої долі бібліотеки Д. Бібікова [38, с. 6; 15; 18; 68; 104; 114; 116–118; 142; 144; 147; 177]. Додамо: в 1920 р. радянські «реформатори» тимчасово розформували університет, лише з 1933 р. він

поновив роботу. Вагомий внесок у розкритті низки «білих плям» в історії Національної бібліотеки, зокрема Бібіковської колекції, здійснили знані книгознавці Л. Дубровіна та О. Онищенко, виявивши і ретельно проаналізувавши невідомі до того документи, їм також вдалося з'ясувати до майже дрібничок ключові епізоди з історії збірні воєнного періоду (1941–1945) [16, с. 16–17; 40–41; 54; 58–61]. Цими істотними результатами роботи послуговуються зацікавлені фахівці. До речі, долі українських культурних цінностей (музейних, архівних і бібліотечних фондів, – зокрема, названої колекції) під час Другої світової війни (1939–1945) присвячені розвідки всесвітньо відомої американської історикині й архівознавця П.-К. Грімстед та члена-кореспондента (з 2012) НАН України Г. Боряка [11, с. 11; 21; 23–25; 29; 38–40; 57, р. 199–200; 230–233]. У науковому світі праця П.-К. Грімстед «Трофеї війни та імперії...» (2001) отримала високу оцінку [48, с. 20].

Ворго виокремити працю співробітників НБУВ Л. Дениско та Ю. Рудакової «Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Київ, 2017), де, окрім іншого, надана коротка інформація про формування та розвиток книгозбірні Університету Св. Володимира, в т. ч. бібліотеки Д. Бібікова, а також біографічні дані відповідних персоналій [12, с. 16–18; 85–86; 203–214]. З метою ефективного використання фондів НБУВ тут підготували й випустили наукові довідники, де згадана і названа колекція [1, с. 21; 27, с. 37].

Побіжно про бібліотеку Д. Бібікова згадується в дослідженнях різного характеру (деякі російські дослідники повідомили про передачу Київському університету не бібліотеки, а архіву Д. Бібікова) [50, с. 129; 10; 34; 28, с. 146]. Натомість в окремих доробках про формування і склад книжкових колекцій та зібрань НБУВ, де власне зберігається частина колись єдиної бібліотеки Д. Бібікова, про неї не згадано [15; 22; 49]. Отже, у розглянутих працях переважає тема з комплектування приватної колекції Д. Бібікова (зазвичай в контексті тих книгозбірень, на балансі яких вона перебувала), їхні автори не запропонували якої-небудь періодизації історії формування та подальшого існування збірні; загалом наявному історіографічному доробку бракує глибока аналітика порушеної проблеми.

Біографія Д. Бібікова (1792–1870) загалом добре описана в наукових працях, спогадах сучасників і довідникових виданнях [46, с. 530–531; 24; 39, с. 349; 355–365; 45, с. 530; 540; 942–943; 4; 14, с. 285–286; 5; 18, с. 56; 59; 149; 162; 172; 174–176; 178; 181–185; 188–190; 192–196; 201; 208–213; 228–229; 244; 250; 258; 19, с. 16, 18; 51–53; 47; 54, с. 276–288;

38; с. 42, 102; 42, с. 53; 29, с. 232–235; 21; 36]; про вплив генерал-губернатора на долю великого українського поета, громадського діяча Т. Шевченка (1814–1861) йдеться в розвідці українського історика і археолога І. Іванцова (1904–1941) «Т. Г. Шевченко і археологія» (1939) [23]. Т. Шевченко ж присвятив впливовому сановнику відому поему (фрагмент незавершеного твору) «Юродивий» (Нижній Новгород, 1857) [55, с. 295–296; 2]. Позаяк докладного, на рівні монографії, аналізу біографії Д. Бібікова не виявлено, думаємо, ця обставина має зацікавити вчених-біографів, котрі зможуть заповнити цю нішу добротною розвідкою. Ми не ставимо перед собою завдання розглянути всі етапи його життя і діяльності – мета й обсяг нашої праці не дозволяють це зробити. Водночас, зважаючи, що він був засновником досліджуваної колекції, на окремих епізодах ми все ж зупинимось.

Мета дослідження – охарактеризувати головні етапи формування та подальшого існування приватної колекції Д. Бібікова – Є. Львова (частина якої нині перебуває в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського), визначити їхні характерні риси, а також з'ясувати роль Д. Бібікова, Є. Львова і З. Кассіні у формуванні цієї книгозбірні.

Персоналія Д. Бібікова, власника чималої приватної бібліотеки, не може не привертати увагу відповідних дослідників. Він був не просто заможним сановником свого часу, а ще й належав до поважного роду. Російські генеалогознавці з'ясували: Бібікови походять від давнього татарського роду, родоначальником якого вважається татарин Жидімір/Жидомір (Аджитемір-Хаджитемір), – уродженець Синьїї Орди, що перейшов на службу до Тверського князя. Його син Дмитро Жидімірович прийняв християнство. Прізвисько «Бібік» отримав Федір Мікулич, від нього і походять всі Бібікови. Саме прізвище, зрозуміло, має тюрське коріння: означає «лялька/дитина» або «зіниця ока» [47; 29, с. 233]. В українських розвідках (показовими є статті професорки В. Шандри зустрічаються два варіанти написання прізвища: Бібік і Бібік [5; 50–52]; нами використано перший варіант, як такий, що відповідає сучасним правилам українського правопису.

Родина Бібікових (особливо Дмитро Гаврилович і віленський генерал-губернатор Ілля Гаврилович) відіграла неабияку роль у політичному житті Російської імперії при імператорі Миколі I Павловичу (1825–1855) [39, с. 349; 42, с. 53]. Київський етап, наголосимо, посідає неабияке місце в життєдіяльності Дмитра Гавриловича. Тут розкрилися його основні професійні якості, які дозволили в подальшому обіймати високі посади. Ось яким головним критерієм мав відповідати претендент

на посаду генерал-губернатора: «Призначалися на цю посаду урядовці не лише знатного походження, а й ті, хто мав військові заслуги, відповідні ділові якості та виявив особисту відданість імператорові» [54, с. 373]. Поляки сприймали Д. Бібікова як сатрапа, який, дійсно, знаходився під жорстким контролем самого імператора [8, с. 340; 395] і зарекомендував себе активним провідником реакційної політики Миколи I в Україні та «активним борцем з усім польським» [20, с. 11; 44, с. 152]. Так, в 1839 р. у доповідній імператору генерал-губернатор звинуватив поляків у політичній ненадійності, прагненні відокремитися і відродити демократичну Польщу [3, арк. 2, 3, 7].

Дехто відгукнувся про нього так: «...своєрідний, але в усякому разі розумний та енергійний епарх [керівник. – С. Х.] краю...» [46, с. 530]. Успіхи в приборканні національно-визвольних змагань українців і поляків й нав'язування їм імперського способу мислення дали змогу Д. Бібікову здійснити карколомну кар'єру, вінцем якої було перебування (хоча і короткочасне) на посаді міністра внутрішніх справ імперії. Вшанували Дмитра Гавриловича, як впливає із архівних документів, престижні наукові товариства та освітні установи Російської імперії, обравши своїм почесним членом (Імператорське Московське товариство сільського господарства, Імператорське російське географічне товариство, Товариство сільського господарства Південно-Східної Росії, Університет Св. Володимира і т. д.) [13]. Його енергію та розум, як і більшість інших талановитих діячів, імперія-хижак використала у своїх цілях – він став виконавцем ганебної політики російського самодержавства щодо денационалізації підкорених країн, обмеження громадянських прав і свобод, посилення репресивної політики проти інакомислячих тощо.

Додамо ще один маленький штрих до образу бібліофіла-любителя Дмитра Гавриловича в контексті його рівня освіченості. Сучасники, вважаємо, небезпідставно резюмували: «Людина з великими природними здібностями, але без наукової освіти, володів сильним характером і суворою вдачею» [4, с. 352; 18, с. 56]. Інший очевидець, очільник канцелярії генерал-губернатора Е. Стогов (1797–1880) зробив цінне уточнення: «Наук він [Д. Бібіков. – С.Х.] не знав ніяких... писати не вмів ні на одній мові...» [21, с. 352], себто зі слів свідка випливає, що імперський чиновник, власник унікальної книгозбірні був малограмотною особою. Подібну (до першої) характеристику дав йому і видатний український історик, професор Д. Дорошенко (1882–1951): «Це був тип... яскравого сатрапа-самодура. Але це був чоловік розумний і енергійний» [14, с. 285; 29, с. 232].

Попри різноплановий діапазон наявної збірні, Д. Бібіков все ж не завжди добре орієнтувався в окремих тонкоцях тієї чи іншої галузі науки. Так, змагаючись із польським впливом на Правобережній Україні, генерал-губернатор, констатувала доктор історичних наук В. Шандра, помилково зарахував до кодексу польського права Литовський статут [51]. Насправді, це визначна середньовічна пам'ятка права Великого князівства Литовського: «Перший або Старий (1529), Волинський (1566) та Другий, або Новий (1588) Литовські статuti, – пояснив доктор історичних наук, професор Г. Папакін, – ввібрали значну кількість давньоруських правових норм і доповнили її новими нормами, що відбивали особливості державного устрою Великого князівства Литовського» [40, с. 25].

Коротко скажемо і про ключові фази формування та подальшого існування досліджуваної бібліотеки. На наш погляд, її історію доцільно поділити на чотири періоди (кожен із них містить ще й проміжні етапи):

Перший період (перша пол. XIX ст. – 1901 р.): зародження та розширення приватної колекції Д. Бібікова – Є. Львова. Час перебування колекції у власності того чи іншого власника, підкреслимо, треба розглядати як проміжний етап її формування. Її фонд був сформований в основному зусиллями Дмитра Гавриловича, а згодом також князя Є. Львова (1831–1878). Ось що пише кандидат історичних наук Т. Мяскова: «За час, коли бібліотека Д. Бібікова перебувала в маєтку З. Львової-Кассіні, її фонд зріс завдяки зусиллям Є. Львова до 14 тисяч томів» [38, с. 117]; цей маєток розташовувався в селі Лаєшеві Сибірської губернії [6, с. 1137; 38, с. 117; 42, с. 53] (нині – Ульяновська область, Російська Федерація). На підставі наявних екслібрисів, можна стверджувати, що до цієї справи в різний період долучилися, зокрема, Є. Львов і В. Кордт (1894–1928). Євген Олександрович не лише зберіг, а й здійснив значне доукомплектування та систематизацію (наявність відповідного екслібрису тому підтвердження) відомої збірні; тому, думаємо, заслуговує на те, аби його внесок був належним чином оцінений – принаймні тепер. З огляду на викладені факти, вважаємо за необхідне наполягати на більш правильному формуванні наукової назви колекції: «Бібліотека Д. Г. Бібікова – Є. О. Львова». До речі, упродовж невеликого часу сучасники йменували її – «Бібліотека княгині З. Львової» [17, с. 1].

В оригінальному науковому проєкті Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого «Українська бібліотечна енциклопедія» висловлено важливе твердження: «Багато п. б. [приватних бібліотек. – С. Х.] окремих осіб та родин із-за наявності унікальних видань, включаючи періодику

і ноти, тематичних колекцій україніки, шевченкіани, таврики, історичної, краєзнавчої літератури стали помітним явищем в історії книжкової культури України» [35]. Переконані, зібрання Дмитра Гавриловича, багатюще на рідкісні та цінні книжкові видання, становить яскраву сторінку в історії книжкової культури України. Це впливає, зокрема, із першоджерел: інвентарні книги, каталог [37; 26]. На сьогодні виявлені два каталоги. Подаємо короткий опис першого із них (оформлений не пізніше 1898–1901 рр.): зошит у твердій палітурці, кожна сторінка пронумерована (всього 100), є незаповнені аркуші, аркуш 51 випадає з оправи, каталог складений у формі таблиці (назва твору, кількість томів і т.д.), наявні два екслібриси: наліпка графині З. Кассіні (без зазначення інвентарного номера), наклеєна на внутрішній стороні палітурки, та овальні штемпелі бібліотеки Київського університету (вісім відбитків). Окрім переліку французьких та російських книг [26, арк. 2 зв. – 45 зв.; 38, с. 117], також вміщений список німецькомовної літератури: 19 назв/36 томів [26, арк. 51–51 зв.], про що раніше в дослідженнях не згадувалося. Другий – традиційний картковий каталог книг зберігається в Інституті книгознавства (ІК) НБУВ.

Другий період (1901–1927): офіційна передача приватної колекції Київському університету Св. Володимира (частинка дісталася і Київській духовній академії [29, с. 235–236]) її правонаступницею графинею З. Кассіні (Зоя Дмитрівна Бібікова, у першому шлюбі княгиня Львова; 1840–1906), перебування збірні в загальноуніверситетському бібліотечному фонді. На сьогодні є чотири версії щодо факту передачі цієї бібліотеки університету Св. Володимира: перша – вона перейшла спочатку до Є. Львова, потім – З. Кассіні, яка і «...виявила бажання передати бібліотеку Імператорському університету...» [17, с. 1; 38, с. 117; 42, с. 53; 29, с. 235; 12, с. 85]; друга – власниками бібліотеки одночасно стають донька і зять, потім Зоя Дмитрівна подарувала збірку університету [12, с. 16]; третя – акт передачі бібліотеки здійснили, виконуючи заповіт Дмитра Гавриловича, родина Бібікових, а саме його донька [33]; четверта – З. Кассіні передала до бібліотеки дві книжкові колекції Д. Бібікова та Є. Львова [34; 41, с. 121]. Автори останньої версії, дослідники Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка (далі – НБМ), по-суті, розрізняють дві колекції: «...колекція книг генерал-губернатора Д. Бібікова, яку 1898 р. передала до університету його донька, графиня [так у тексті – С. Х.] Кассіні, разом з бібліотекою свого чоловіка, князя Є. Львова» [34]. Про це до того ніхто не писав. Припущення, викладене в третій версії, непевне: малоімовірно,

щоб виконання заповіту затягнулося майже на тридцять років (батька не стало в 1870 р., першого чоловіка – 1878 р., а З. Кассіні виявила бажання подарувати збірку лише в 1898 р.). Окрім того, немає і посилання на джерело, із якого начебто випливає цей здогад. Щодо другої версії: навряд чи колекцію було поділено між подружжям, у будь-якому випадку доказів цього не виявлено. Справу ускладнює та обставина, що жоден з авторів не посилається, власне, на зміст заповіту Дмитра Гавриловича; тому достовірність їхніх тверджень сумнівна. Нам здається, що найвірогіднішою є перша версія. У першоджерелі, датованому 1880 р., вказано: «Бібліотека княгині З. Львової... заснована генералом Бібіковим, батьком княгині... перейшла після його смерті до його зятя» [17, с. 1]. Зі змісту також зрозуміло: повновладним власником колекції після Є. Львова була лише Зоя Дмитрівна [17, с. 1]. На користь першої версії вказує і той факт, що при передачі колекції Д. Бібікова до університетської бібліотеки фахівці склали інвентарну книгу (перша частина зберігається донині в НБМ) [37; 42, с. 53]. Наразі другої частини означеної книги не виявлено. У «Матеріальній книзі бібліотеки...» [37] вказано: «Бібліотека Бібікова, пожертвувана Київському Університету в 1898-му році», але дата заповнення відсутня. Запис здійснили кілька осіб. Завизували її ректор (1905–1917), професор М. Цитович (1861–1919) і секретар правління. Всього зафіксовано 2432 назви томів, що відповідає кількості інвентарних номерів. Кількість інвентарних номерів не співпадає із тоді наявною літературою. Це пояснюється тим, що в окремих випадках під різними інвентарними номерами записані декілька назв творів, хоча вони становили один примірник. Наприклад, навпроти номерів 322–941 записано: «В одній оправі», № 942–950 – «1 справа» і т. д. [37, арк. 107 зв. – 109].

Зауважимо, що З. Кассіні мала родинний зв'язок із відомою в Росії родиною добродійників. Так, російські професори встановили: Зоя Дмитрівна належала в т.ч. до нетитулованого російського дворянського роду, філантропів Кушнікових. Приміром, її дід, сенатор С. Кушніков (1767–1839), запам'ятався сучасникам добродійною діяльністю [10]. Не дивно, що його онука, у відповідності до родинних традицій, виступила в ролі благодійника, подарувавши Київському університету чималу кількість книг. Тодішні інтелектуали високо оцінили акт добродійності: «Бібліотека, пожертвувана графинею Кассіні, значно збагатить бібліотеку Київського університету, яка загалом за кількістю книг і якістю їх належить до числа більш великих книжкових зібрань в Росії» [6, с. 1137].

Треба наголосити, що в період активного орудування знаного бібліографа, бібліотекаря В. Кордта (1894–1928) університетська бібліотека

поповнилася цінними виданнями за рахунок приватних зібрань відомих діячів XIX – поч. XX ст., зокрема Д. Бібікова, тут вони зберігалися на правах меморіальних зібрань під іменами їхніх колишніх власників [31, с. 139; 32, с. 8; 50, с. 129; 42, с. 53; 12, с. 204].

Це – доба певних трансформаційних змін у функціонуванні бібліотеки (запроваджено нові методи роботи з каталогами, введено нову, доступнішу читацькому загалу систему каталогізації і т. д. [9, с.635]). Тож фаховими зусиллями, по-суті, вдалося подовжити існування колишньої приватної колекції міністра внутрішніх справ. За даними Є. Колесник, у роки Першої світової війни університетську бібліотеку (в т. ч. Бібіковську колекцію) евакуювали до Саратова (1915), проте вже в 1916 р. її повернули до Києва [31, с. 140; 32, с. 9]. Ці обставини, звісно, не сприяли нормальному функціонуванню книгозбірні. Подальша її доля описана вищеназваними сучасними науковцями.

Третій період (1927–1941): переведення колекції Д. Бібікова в складі загальноуніверситетської бібліотеки до Всенародної бібліотеки України (ВБУ, нині – НБУВ). Головний позитивний момент – колекція уникнула реорганізації, зберігши свою попередню структуру. Доречно наголосити, що «міграційний» шлях книжкової колекції має напрочуд цікаву деталь: і в першому (університетська бібліотека), і в другому (ВБУ) випадках вона опинилася в складі одних з найбільших свого часу книгозбірень. Скажімо, вже наприкінці 1940-х рр., оговтавшись після воєнного лихоліття, за кількістю книжок (разом з виданнями Бібіковської книгозбірні) академічна бібліотека належала до ряду найбільших бібліотек у Європі [7].

Привертають увагу результати звірки фонду Бібіковської колекції в 1939 р., внаслідок чого бібліотекарям академії вдалося уточнити наявну на той час кількість томів. Це важливо у світлі тих перепитів, які сталися зі збіркою в наступні роки. У відділі стародруків та рідкісних видань (ВСРВ) НБУВ донині зберігся унікальний документ «Щоденник Відділу стародруків Бібліотеки АН УРСР з 1.XI.1937 по 1940 рр.» [56] (записи українською мовою, в окремих випадках – інші мови), де повідомляється про остаточне завершення перевірки збірки Д. Бібікова (грудень 1939 р.) [56, с. 184]. До речі, «Щоденник» належав до архівних матеріалів, що тимчасово залишався у відділі стародруків, – це випливає із відповідного списку, складеного ще 29 вересня 1938 р. (вміщений між сторінками 82 й 83). У ВСРВ його називають «Щоденник Маслова», – так звали завідувача відділу того періоду – палеографа, книгознавця, професора С. Маслова (1880–1957), якого

замінив із 5 листопада 1937 р. орієнталіст, книгознавець і мовознавець Б. Зданевич (1886–1966), останній і підписував звіти роботи підрозділу в «Щоденнику». На нашу думку, правильна назва та, яку ми використали на початку, бо, зрештою, в «Списку архівних матеріалів, що тимчасово залишаються у Відділі стародруків» (1938) він числиться під пунктом № 4 як «Щоденник Відділу стародруків з 1.XI.1937 р...». Всього їх було (з 1 жовтня 1929 по 1940 рр.) чотири.

Згідно зі звітом роботи відділу стародруків за червень 1939 р., головний бібліотекар Ф. Чекалов (1893–1942) у 1941 р. виконував обов'язки директора БАН. Звірюючи колекційний фонд, він зафіксував 10 631 книжкових одиниць. У підпункті «Підсумки роботи Відділу за червень 1939 р.» записано: «Поставлено на полиці збірку Бібікова – 10 631 к. о.» [56, с. 164]. В індивідуальному звіті міститься трохи більше деталей: «Чекалов Ф. М.: 1) розборки за № 480 п. [останнє вставка. – С. Х.] пачок Бібіковської збірки; 2) поставлено на стелажі збірку Бібікова (10631 кн.)...» [56, с. 164]. А в грудні 1939 р. прозвітовано: «Чекалов Ф. М.: 1) закінчив перевірку збірки Бібікова – 6140...» [56, с. 184]. У 1940 р. співробітники підготували статистичні дані щодо руху фондів відділу стародруків, із чого зрозуміло: в січні з загального книгосховища сюди надійшло 10 600 книг [56, с. 187]. Тобто на 01.01.1940 р. було 10 600 томів, а вже 01.01.1941 р. – 10 607 томів (в червні надійшла 1 книга, в грудні – 6) [56, с. 189]. Звідси різниця склала 24 одиниці.

Уперше подаємо короткий опис неопублікованого документа з умовною назвою «Матеріали перевірки книг декількох колекцій Київського університету Св. Володимира» (перебуває у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій [ВБЗІК] ІК НБУВ): альбомний формат, заповнений від руки, пронумеровані лише п'ятдесят аркушів (+п'ять заповнених аркушів без нумерації, решта – чисті), нумерація проставлена в правому верхньому куті (спочатку, до двадцятої сторінки були пронумеровані обидві сторони аркуша), аркуші не прошиті, підписи й печатки відсутні, мова російська, є виправлення, дата оформлення – 1939–1940 рр. У «Матеріалах...» вказано інвентарні номери книг та їхня кількість, назви творів відсутні; списки номерів книг подані як у формі таблиць, так і без них. Тут вміщена інформація про такі колекції: Д. Бібікова, житомирського межевого коморника Ф. Мікошевського (другій пол. XVIII ст.), графа Ф.-Ю. Мошинського (1738–1817), Віленського університету (1579–1832), Віленської медико-хірургічної академії (1833–1842), литовського канцлера Й. Хрептовича (1729–1812), Кременецького (Волинського) лицю (1805–1833).

Власне про Бібіковську колекцію дані розміщені на семи аркушах у розділі «Результати перевірки книг колекції Бібікова. 1939 р.» з трьома підпунктами: «1. Список номерів відсутніх книг», «2. Список № книг колекції Бібікова, яких декілька під одним номером» (арк. 2–6), «3. Список книг колекції Бібікова розміром С, які стоять на нижніх полицях» (арк. 7). Із «Списку номерів відсутніх книг» випливає, що сто двадцять номерів праць не виявлено. На наш погляд, дані цього унікального документу добре ілюструють те, що попри зусилля бібліотекарів у міжвоєнний період відбулися певні втрати (згодом колекційний фонд зменшився у кілька разів). До викладеного додамо, що при підрахунках варто враховувати й примірники газет (про них згадано в першоджерелі від 1880 р. [17, с. 1]), котрі в теперішніх фрагментах колекції відсутні.

Четвертий період (1941 – до сьогодні): втрата цілісності колекції Д. Бібікова, боротьба за збереження її фрагментів.

Американка П.-К. Грімстед точно охарактеризувала «культурну» політику двох тоталітарних режимів в умовах Другої світової війни: «У широкому контексті війна на Східному фронті була війною на винищення між двома тоталітарними режимами, в ході якої культурні цінності з обох боків нищилися або використовувалися як засоби ідеологічної, пропагандистської чи оперативної боротьби» [11, с. 40]. На цьому проміжному етапі свого існування колекція Д. Бібікова як радянськими, так і німецькими «зусиллями» була фактично розпорошена по різних установах, а дещо втрачено [31, с. 153; 32, с. 12; 33; 29, с. 237–238; 43, с. 26] (допускаємо, що якась її частина опинилося у власності приватних колекціонерів). Такий стан речей зберігся донині. Так, на межі ХХ–ХХІ ст. певний відсоток колекційних книг перебуває на балансі ВБЗІК ІК НБУВ. Після проголошення Самостійності України ця проблема залишається актуальною, оскільки гальмує науково-дослідницькі пошуки, створює додаткові труднощі для оформлення узагальнюючих результатів дослідження.

Збірню Д. Бібікова, підкреслимо, оминула сумна доля на кшталт таких колекцій, як академіка М. Дашкевича (1852–1908) і професора Г. Рейна (1834–1942), котрі за радянської доби в результаті волонтаристських дій та сумнівних експериментів взагалі перестали існувати (розпорошені по фондах академічної бібліотеки) [31, с. 152–153; 32, с. 12]. До речі, на підставі архівних документів ряд вчених встановили факт спалення 100 тис. книг (безповоротні втрати) Бібліотеки Академії наук УРСР напередодні німецької окупації м. Києва [11, с. 21; 16, с. 16]. Цінність Бібіковської колекції оцінили навіть німецькі

політичні кола, частину якої, поряд з розкішно оформленими виданнями славнозвісної Києво-Печерської лаври, було експоновано на унікальній виставці в Берліні під егідою міністерства закордонних справ Німеччини (14 березня 1942 р.) [16, с. 40]. Недаремно в роки Другої світової війни названа колекція (50 скринь), залишена в коридорах бібліотеки української АН, негайно була експропрійована (тимчасово) новими окупантами: безцінні фонди опинилися аж в австрійському місті Тарценберзі [11, с. 21, 23; 16, с. 16–17, 40–41, 54, 58–60; 29, с. 237; 38, с. 118; 43, с. 26; 28, с. 146]. Ось що написано у фундаментальній праці «Історія НБУВ (1941–1964)»: «Вона [Бібіковська збірня. – С. Х.] була частково підготовлена до евакуації, але не відправлена до Уфи, імовірно, повернулася запакованою до БАН УРСР [Бібліотека АН. – С. Х.], де й простояла в коридорі до 1943 р.» [16, с. 16], інакше кажучи, йдеться про організацію радянською адміністрацією саме часткової евакуації відомої колекції. Якщо говорити про загальні наслідки, то в повоєнний період, на тлі неухильного зростання фондів академічної та університетської бібліотек, відома колекція збереглася в урізаному вигляді. Однак і за цих обставин вона не втратила своє вагомe історико-культурне значення. Її наповнення і сьогодні продовжує цікавити вчених.

У нинішніх умовах ці колекційні видання в НБМ розміщені за шифрами (арабські цифри) інвентарних книг і форматами, які позначені латинськими літерами – А, В, С, D [42, с. 53; 43, с. 27]. Проблема в тому, що «...колекція не визначена окремо в каталозі. Тільки детальний розгляд... книг дає змогу для визначення цінних зібрань Д. Г. Бібікова у колекції Св. Володимира» [42, с. 53]; ця обставина, звісно, не сприяє активному науково-дослідницькому пошуку.

У результаті звірки фондів колекції Д. Бібікова, яка здійснена в червні 2019 р. (фрагмент) у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, нами встановлена її чисельність – 245 одиниць. Наразі робота з виявлення нових екземплярів триває як у НБУВ, так і в НБМ [43, с. 27]. Плекаємо надію, що завдяки подібним пошукам кількість колекційних томів зросте.

Отже, визначальними періодами у формуванні, систематизації та подальшому існуванні фондів бібліотеки Д. Бібікова варто вважати перший та другий періоди, адже саме тоді оформилася їхня структура, котра опісля практично не зазнала ніяких змін. На підставі наявних екслібрисів, можна стверджувати, що до цієї справи в різний час долучилися, окрім інших, С. Львов і В. Кордт. Чималої шкоди згадувана збірня зазнала в роки Другої світової війни. У першій половині ХХ ст. колекцію двічі

вивозили з Києва – щоразу її фонд зменшувався. На сьогодні колись єдине зібрання розпорошене між провідними бібліотечними установами – НБУВ і НБМ [43, с. 26].

Таким чином, аналізуючи процес творення та подальшого існування колекції Д. Бібікова – Є. Львова, ми переконалися, що його можна поділити на чотири періоди (кожен із них містить проміжні етапи): 1) перша пол. XIX ст. – 1901 р.; 2) 1901–1927 рр.; 3) 1927–1941 рр.; 4) 1941 р. – до сьогодні. Вважаємо, що запропонована періодизація допоможе науковцям значно глибше розібратися в специфіці зародження і розвитку названої збірні. Визначальними етапами у формуванні і систематизації фондів бібліотеки Д. Бібікова, як уже зазначалося, треба вважати перший та другий етапи, адже саме тоді оформилася їхня структура, котра опісля практично не зазнала ніяких змін.

Вивчаючи всі обставини формування цієї книгозбірні, ми дійшли висновку, що загальноовживаний науковий термін «Бібліотека Д. Г. Бібікова» треба замінити на «Бібліотека Д. Г. Бібікова – Є. О. Львова». Це не просто зміна назви, а, по-суті, нове трактування явища.

Порушена нами проблема доволі непроста (ще залишаються «білі плями»: наприклад, доля «загублених» рідкісних видань і т. д.), що, безумовно, потребує подальших пошуків у цьому та іншому напрямках. Переконані, можна ще багато виявити цікавого матеріалу, котрий, приміром, дозволить глибше зрозуміти особисті мотиви колишніх власників названої колекції. Адже дотепер дослідники вкрай поверхово згадують, скажімо, персоналію князя Є. Львова (1831–1878) в контексті творення відповідної бібліотеки. Важливо, наприклад, з'ясувати мотиви, які спонукали князя продовжити справу свого тестя.

Список використаних джерел

1. Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; редкол. : Л. А. Дубровіна (голова), Г. В. Боряк, Н. М. Зубкова [та ін.] ; авт.-уклад. : О. П. Бодак, О. С. Боляк, С. О. Булатова [та ін.]. – Київ, 2015. – 328 с.

2. *Барабаш Ю.* «З тюрми, з неволі...»: «Юродивий» Тараса Шевченка // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2009. – № 3. – С. 40–52.

3. *Бибиков Д. Г.* Киевский, волынский и подольский генерал-губернатор. Всеподан. доклад Николаю I. 28.V.1834 г. [О моральном напр.

поляков; моральное состояние жителей; о злоумышленности поляков; меры к упрочению благосостояния; об Университете Свят Владимира; о женах и детях прикосновенных к делу о тайных обществах; о производстве работ в Киеве; о Киевском институте благородн. девиц; о тайных обществах, представления к наградам и пр.] // Ін-т рукопису Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Ф. І. Од. зб. 6728. 26 арк. Копії 40-х рр. XIX ст.

4. *Брокгауз Ф. А.* Новый энциклопедический словарь. Бибииковъ, Дмитрій Гавриловичъ. / подъ общ. ред. К. К. Арсеньева. – Санкт-Петербургъ : Ф. А. Брокгаузъ и И. А. Ефронъ, [1912]. – Т. 6 : Бераръ – Бобровникова. – 1912. – С. 352–353.

5. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. Бібіков Дмитро Гаврилович / голов. ред. М. П. Бажан ; редкол. : О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – Т. 1 : А – Борона. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1977. – С. 437.

6. *Библиотека Д. Г. Бибииков* // Исторический вѣстникъ: историко-литературный журналъ. – 1900. – Т. LXXXI, № 9, Год 21. – С. 1136–1137.

7. Бібліотека УАН має 5 млн книжок // Промінь. – Зальцбург, 1948. – 6 жовт. – С. 2.

8. *Бовуа Д.* Гордиев узел Российской империи: власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793–1914) / Даниэль Бовуа ; пер. с фр. М. Крисань. – Москва : Новое лит. обозрение, 2011. – 997 с. : карты, табл.

9. *Винниченко І.* Український період в житті Б. Кордта / І. Винниченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 31. – С. 635–641.

10. *Газетов В. И.* Милосердие и благотворительность русских дворян Кушниковых [Электронный ресурс] / В. И. Газетов, В. И. Хоченко // Регионология. – 2013. – № 2. – Режим доступа: <http://regionsar.ru/node/1125?page=0,1>. – (Дата обращения: 10.10.2019).

11. *Грімстед К. П.* Доля українських культурних цінностей під час Другої світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв / К. П. Грімстед, Г. Боряк ; АН Української РСР. Археографічна комісія ; Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту. – Львів : ФЕНІКС, 1992. – 120 с.

12. *Дениско Л. М.* Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / Л. М. Дениско, Ю. К. Рудакова ; наук. ред. Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 349 с. : іл.

13. Дипломи про обрання Д. Г. Бібікова почесним членом різних товариств, та листування з приводу цього. Від: 1. Любителей коммерческих знаний; 2. Москов. о-ва с/х-ва Юго-Восточной России; 3. Юрьевск. об-ва

с/х-ва; 4. Русского геогр. о-ва; 5. Петерб. медико-хирург. акад.; 6. Киев с. дух. Академии // Ін-т рукопису Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Ф. І. Од. зб. 10561–10568. – 23 арк.

14. *Дорошенко Д.* Нарис історії України : у 2 т. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1966. – Т. 2 (від половини XVII ст.). – 360 с.

15. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1941) / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – Київ, 1998. – 335 с.

16. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1941–1964) / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – Київ : Наук. думка, 2003. – 358 с.

17. *Эльсгольц Ф. К.* Частные библиотеки в России. Российская библиография // Вестн. русской печати. – 1880. – № 53 (1). – С. 1–4.

18. 3 іменем Святого Володимира : у 2 кн. / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – Київ : Заповіт, 1994. – Кн. 1. 398 с. : ілюстр.

19. 3 іменем Святого Володимира : у 2 кн. / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – Київ : Заповіт, 1994. – Кн. 2. 453 с. : ілюстр.

20. *Зорівчак Р.* Англомовна поетична шевченкіана (1868–2014): стислий огляд // Слово і час. – 2014. – № 10. – С. 3–17.

21. *Зуб (Руденко) Н. М.* Епістолярій родини Бібікових про події на Кавказі середини XIX ст. (за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). Рукописна та книжкова спадщина України. – 2016. – Вип. 20. – С. 350–365.

22. *Іваннікова М. К.* Наукове дослідження історичних книжкових колекцій та зібрань в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: історико-книгознавчі засади, завдання та перспективи / М. К. Іваннікова // Рукопис. та книжк. спадщина України. – 2005. – Вип. 10. – С. 431–437.

23. *Іванцов І. О. Т. Г.* Шевченко і археологія (вступна стаття Т. В. Калініної) / І. О. Іванцов // Укр. іст. журн. – 2014. – № 2. – С. 87–117.

24. К характеристике Д. Г. Бибикова (б. генерал-губернатора юго-западного края 1838–1852) // Киевская старина. – Київ, 1882. – Т. III. – № 7–8. – С. 61–80.

25. *Каросва Т. Р.* Розвиток книжкової культури як чинник модернізації суспільства в українських губерніях другої половини XIX – початку XX ст. : дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 / МОН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Київ, 2016. – 539 с.

26. Каталог французских книг библиотеки Бибикова Д. Г., пожерт-

вованних Университету. 1898 г. // Ін-т рукопису Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Ф. VIII (Київ. ун-т). Од. зб. 3401. – 53 арк.

27. Каталоги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : довідник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: Ю. Л. Фіх, Т. В. Добко ; за участю Л. В. Коновал, О. П. Ткаченко ; наук. ред. Т. П. Павлуша ; відп. ред. Т. В. Добко. – Київ, 2017. – 71 с.

28. *Кашеварова Н. Г.* Доля приватних книжкових колекцій України під час окупації часів Другої світової війни за документами оперативного штабу Розенберга (на прикладі м. Харкова) / Н. Г. Кашеварова // Б-ка. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовтня 2016 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського та [ін.] ; редкол.: В. І. Попик та [ін.]. – Київ, 2016. – С. 145–148.

29. *Коваль Т. В.* Книжкові видання колекції Д. Г. Бібікова у фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Т. В. Коваль, З. Б. Афанасьєва // Рукопис. та книжк. спадщина України. – 2005. – Вип. 10. – С. 232–239.

30. *Ковальчук Г.* Книгознавчі наукові школи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: спроба ретроспективного аналізу / Г. Ковальчук [Електронний ресурс] // Бібл. вісн. – 2018. – № 4. – С. 42–50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2018_4_8. – (Дата звернення: 10.10.2019). – Назва з екрана.

31. *Колесник Е. А.* Библиотека дореволюционных учебных заведений Киева в фондах ЦНБ АН УССР. Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР / Б. П. Ковалевский, Н. П. Визирь, П. А. Сотниченко. – Киев : Наук. думка, 1984. – 181 с.

32. *Колесник Е. А.* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР / Е. А. Колесник ; отв. ред.: Н. Ф. Котляр ; АН УССР, Центр. науч. б-ка. – Киев : Наук. думка, 1988. – 115 с. : 4 л. ил.

33. *Кужільний Г.* Бібліотека Бібікова / Г. Кужільний // Персонал плюс. – Київ, 2011. – 20–26 лип. – С. 8.

34. *Кучмай К. С.* Використання стародрукованих видань у навчальній та науково-дослідницькій діяльності ВНЗ [Електронний ресурс] / К. С. Кучмай, А. А. Кириченко // Еволюційний поступ б-к ВНЗ у світлі модернізації вищої освіти : семінар-нарада директорів б-к Київ. зонального метод. об'єднання (КЗМО) (Київ, 15–16 жовтня 2015р.) / МОН України ; Наук. б-ка ім. М. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка. – Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2015-6/kuchmay.pdf. – (Дата звернення: 10.10.2019). – Назва з екрана.

35. *Лісова І. В.* Приватна бібліотека [Електронний ресурс] / І. В. Лісова. – Режим доступу: <http://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0>. – (Дата звернення: 10.10.2019). – Назва з екрана.

36. *Мазур В.* О сатрапе замолвите слово [Електронний ресурс] / В. Мазур // Зеркало недели. Україна. – Вып. 44. – 2018. – 17–23 нояб. – Режим доступа: https://zn.ua/personalities/o-satrape-zamolvite-slovo-300437_.html. – (Дата обращения: 10.10.2019). – Загл. с екрана.

37. Материальная книга библиотеки Императорского Университета Св. Владимира. – Киев, 1912. – Ч. 1 : № 1. – 2432. [1], 374 ил.

38. *Мяскова Т. Є.* Бібліотека Імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927 рр.) / Т. Є. Мяскова ; наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, – 2005. – 184 с.

39. *Оболенский Д. Д.* Наброски из прошлого. Исторический вѣстникъ / Д. Д. Оболенский // Историко-литературный журналъ. – 1893. – Т. 54. – № 11. – С. 349–374.

40. *Папакін Г.* Історія державних установ України: Урядуючі інституції та державні установи IX – початку XX ст. : лекції / Г. Папакін ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистец. – Київ, – 2010. – 243 с. – Бібліогр.: с. 239–242.

41. *Петренко А.* Історія створення колекції російських стародрукованих видань XVII – XVIII століть Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка / А. Петренко // Вісн. Київ. Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка ; Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2007. – Вип. 91/93. – С. 119–122.

42. *Петренко А. А.* Дмитро Бібіков та його зібрання рідкісних російських книг в колекції Університету Св. Володимира / А. А. Петренко // Вісн. Київ. Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка ; Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2005. – Вип. 80/81. – С. 51–53.

43. *Петренко (Кириченко) А.* Довідково-інформаційний ресурс Відділу рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки імені М. Максимовича: від картотеки до оцифрування / А. Петренко (Кириченко) // Вісн. Книжк. палати. – 2016. – № 6. – С. 25–28.

44. *Поліщук Ю.* Політика російського царизму щодо польської освіти в Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX століття) / Ю. Поліщук // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2008. – Вип. 37. – С. 152–166.

45. *Раевская Е.* Воспоминания Екатерины Ивановны Раевской / Е. Раевская // Ист. вестн. – 1898. – Т. 74, Год 19. – С. 523–556; 938–975.

46. *Речь Д. Г.* Бибикова к дворянству Юго-Западного края // Киев. старина. – Киев, 1882. – Т. II. – № 6. – С. 530–535.

47. *Ровенский Г. В.* Бибиков Н. Родословная Бибиковых: к 700-летию дворянского рода Бибиковых [Электронный ресурс] / Г. В. Ровенский. – Фрязино: [б. и.], 1996. –128, 1 с. – Режим доступа: <https://refdb.ru/look/1865354-pall.html>. – (Дата обращения: 10.10.2019). – Загл. с экрана.

48. *Скрицька Л.* Патриція Кеннеді Грімстед про проблему возз'єднання української архівної спадщини: від перекладача-референта [Електронний ресурс] / Л. Скрицька // Студії з архівної справи та документознавства. 2–003. – Т. 10. – С. 20–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sa-sd_2003_10_8. – (Дата звернення: 20.10.2019). – Назва з екрана.

49. *Стельмашева М. А.* Франкомовні періодичні видання кінця XVII – початку XX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / М. А. Стельмашева // Рукопис. та книжк. спадщина України. – 2005. – Вип. 10. – С. 421–425.

50. *Тіщенко І. І.* Керівники бібліотеки Університету Св. Володимира (1834–1919 рр.) / І. І. Тіщенко // Вісн. Київ. Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка / Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2005. – Вип. 80/81. – С. 127–129.

51. *Шандра В.* Бібиков Дмитро Гаврилович. Довідник з історії України: А – Я / В. Шандра ; Ін-т іст. дослідж. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка ; заг. ред.: І. З. Підкова, Р. М. Шуста ; упоряд. І. З. Підкова. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – Київ : Генеза, 2002. – С. 63.

52. *Шандра В.* Генерал-губернатор Д. Г. Бібіков: спроба політичного портрету / В. Шандра // Третя академія пам'яті проф. Володимира Антоновича : доповіді і матеріали. – Київ, 1996. – С. 242–252.

53. *Шандра В. С.* Бібіков Дмитро Гаврилович. Енциклопедія історії України / В. С. Шандра ; редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 256–257. – Київ : Наук. думка.

54. *Шандра В. С.* Генерал-губернаторство в Україні: XIX – початок XX ст. [Електронний ресурс] / В. С. Шандра ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – Київ, 2005. – 428 с. : іл. – Режим доступу: http://192.168.6.2/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=. – Назва з екрана.

55. *Шевченко Т. Г.* Кобзар: повна нецензурована збірка / Т. Г. Шевченко. – Харків : Школа, 2007. – 351, [1] с.

56. Щоденник Відділу стародруків Бібліотеки АН УРСР з 1. XI.1937 по 1940 рр. / Ін-т книгознавства НБУВ. – 194 с., [29], – 4 арк.

57. *Grimsted P. K. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution* / P. K. Grimsted. – Cambridge, Mass : HarvardUP, 2001. – 750 p.

References

1. Arkhivy, kolektsii ta zibrannia derzhavnykh, hromadskykh ta relihiinykh ustanov u fondakh Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: putivnyk [Archives, collections and collections of state, public and religious institutions in the holdings of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine Manuscript: a guide]. (2015). L. A. Dubrovina, H. V. Boriak, N. M. Zubkova et al. (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

2. Barabash, Yu. (2009). «Z tiumry, z nevoli...»: «Iurodivy» Tarasa Shevchenka. [«From prison, from captivity...»: «Yurodivy» by Taras Shevchenko] *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 3, pp. 40–52 [in Ukrainian].

3. Bibikov, D. G. (1834). Kievskij, volynskij i podolskij general-gubernator. Vsepodan. Doklad Nikolaju I. 28. V. 1834 g. [Bibikov, D. G. Kiev, Volyn and Podolsk Governor-General. All-served. report to Nikolay I. 28. V. 1834]. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Institute of the Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine* [in Russian].

4. Brokgauz, F. A. (1912). Novyi enciklopedicheskii slovar Bibikov Dmitrij Gavrilovich [Bibikov, Dmitry Gavrilovich]. K. K. Arsenev (Ed.). Vol. 6, pp. 352–353. Sankt-Peterburg: F. A. Brokgauz and I. A. Efron [in Russian].

5. Ukrainska radianska entsyklopediia. Bibykov Dmytro Havrylovych [Ukrainian radyansk encyclopedia. Bibikov Dmitro Gavrilovich]. (1977). M. P. Bazhan (Ed.). Vol. 1, p. 437. Kyiv [in Ukrainian].

6. Biblioteka D. G. Bibikova [D. G. Bibikov's Library]. (1900). *Istoricheskii vestnik: istoriko-literaturnyi zhurnal – Historical Bulletin. Historical and literary magazine*, Vol. LXXXI, no. 9, year 21, pp. 1136–1137 [in Russian].

7. Biblioteka UAN maie 5 mln knyzhok [The UN Library has 5 million books]. (1948). *Promin – Beam*. (October 6, 1948). p. 2. Zaltsburh [in Ukrainian].

8. Bovua, D. (2011). Gordiev uzal Rossijskoi imperii: vlast, shliahta i narod na Pravoberezhnoi Ukraine (1793–1914) [Gordian Knot of the Russian Empire: Power, Nobility and People in Right-Bank Ukraine (1793–1914)]. Moskow: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].

9. Vynnychenko, I. (2011). Ukrainskyi period v zhytti B. Kordta [Ukrainian period in the life of B. Kordt]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy*

imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, issue 31, pp. 635–641 [in Ukrainian].

10. Gazetov, V. I., Homenko, V. I. (2013). Miloserdie I blagotvoritelnost russkikh dvorjan Kushnikovoyh [Mercy and charity of the Russian noblemen Kushnikovs]. *Regionologija – Regionology*. No. 2. Retrieved from <http://regionsar.ru/node/1125?page=0,1> [in Russian].

11. Hrimsted, K. P., Boriak, H. (1992). Dolia ukrainskykh kulturnykh tsinnosti pid chas Druhoi svitovoi viiny: vynyshchennia arkhiviv, bibliotek, muzeiv [The share of Ukrainian cultural values at the hour of Other Holy Events: vinyl archives, bibliothek, museums]. Lviv: FENIKS [in Ukrainian].

12. Denysko, L. M., Rudakova, Yu. K. (2017). Knyzhkovi znaky na knyhakh iz kolektsii ridkisnykh vydan Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: katalog [Book marks on books from the collection of public displays of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: catalog]. H. I. Kovalchuk (Ed.). *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, pp. 281–310 [in Ukrainian].

13. Dyplomy pro obrannia D. H. Bibikova pochesnym chlenom riznykh tovarystv, ta lystuvannia z pryvodu tsoho [Diplomas for the election of DG Bibikov as an honorary member of various societies, and correspondence about it.]. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Institute of the Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine* [in Ukrainian; in Russian].

14. Doroshenko, D. (1966). Narys istorii Ukrainy. T. 2 (vid polovyny XVII st.) [An essay is from history of Ukraine. Vol. 2 (from the half of XVII of cent ury)]. Munich: Dniprova khvyliya [in Ukrainian].

15. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (1998). Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1918–1941) [History of the National library of the name of V. I. Vernadsky (1918–1941)]. Kyiv [in Ukrainian].

16. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (2003). Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1941–1964). [History of the National library of the name of V. I. Vernadsky (1941–1964)]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

17. Elsgoltc, F. K. (1880). Chastnye biblioteki v Rossii [Private libraries in Russia]. Rossijskaja bibliografija. *Vestnik russkoj pečati – Russian Bibliography. Bulletin of the Russian Press*, no. 53 (1), pp. 1–4 [in Russian].

18. Z imenem Sviatoho Volodymyra. (1994). [With the name of St. Vladimir]. V. Korotkyi, V. Ulianovskyi (Ed.). Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].

19. Z imenem Sviatoho Volodymyra. (1994). [With the name of St. Vladimir]. V. Korotkyi, V. Ulianovskiyi. (Ed.). Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].
20. Zorivchak, R. (2014). Anhlomovna poetychna shevchenkiana (1868–2014): styslyi ohliad [English-speaking poetic shevchenkiana (1868–2014): compressed review]. *Slovo i chas – Word and Timeno*, no.10. pp. 3–17 [in Ukrainian].
21. Zub (Rudenko), N. M. (2016). Epistolarii rodyny Bibikovykh pro podii na Kavkazi seredyny XIX st. (za materialamy Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [The Bibikov Family Epistolary about the events in the Caucasus of the mid-nineteenth century (based on materials from the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine Manuscript)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy – Handwritten and Book Inheritance of Ukraine*, issue 20, pp. 350–365 [in Ukrainian].
22. Ivannikova, M. K. (2005). Naukove doslidzhennia istorychnykh knyzhkovykh kolektsii ta zibran v Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: istoryko-knyhoznavchi zasady, zavdannia ta perspektyvy [Scientific research of historical book collections and collections at the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: historical and literary principles, tasks and perspectives]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy – Handwritten and Book Inheritance of Ukraine*, issue 10, pp. 431–437 [in Ukrainian].
23. Ivantsov, I. O. (2014). T. H. Shevchenko i arkeolohiia [TG Shevchenko and Archeology]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian History Journal*, no. 2, pp. 87–117 [in Ukrainian].
24. K charakteristike D.G. Bibikova (byvshego general-gubernatora iugo-zapadnogo kraia 1838–1852) [On the characterization of D. G. Bibikov (former governor general of the southwestern region 1838–1852)]. (1882). *Kievskaja starina – Kiev old*, Vol. III, no. 7–8, pp. 61–80. Kyiv [in Russian].
25. Karoieva, T. R. (2016). Rozvytok knyzhkovoï kultury ak chynnyk modernizatsii suspilstva v ukrainskykh huberniiakh druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [The development of book culture as an official of modernization in the Ukrainian provinces of the other half of the 19 th century – the cob of the 20 th century]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
26. Katalog francuzskih knig biblioteki Bibikova D. G., pozhertvovannyh Universitetu. 1898 g. [Catalog of French books by D. G. Bibikov library donated to the University. 1898]. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Institute of the Manuscript of the National Library of Ukraine V. I. Vernadsky* [in Russian; in Ukrainian].

27. Katalogy Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: dovidnyk [Catalogs of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: a handbook]. (2017). T. P. Pavlusha, T. V. Dobko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

28. Kashevarova, N. H. (2016). Dolia pryvatnykh knyzhkovykh kolektsii Ukrainy pid chas okupatsii chasiv Druhoi svitovoi viiny za dokumentamy operatyvnoho shtabu Rozenberha (na prykladi m. Kharkova) [The fate of Ukraine's private book collections during the occupation of World War II according to the documents of the Rosenberg Operational Staff (on the example of Kharkiv)]. Proceedings from Library. Science. Communication: formation of national information space '16: *Mizhnarodna naukova konferentsiia (Kyiv, 4–6 zhovtnia 2016 r.) – International Scientific Conference (Kyiv, October 4–6, 2016)*. (pp. 145–148). Kyiv [in Ukrainian].

29. Koval, T. V., Afanasieva, Z. B. (2005). Knyzhkovi vydannia kolektsii D. H. Bibikova u fondi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Book editions of D. G. Bibikov's collection at the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.] *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy – Manuscript and Book Heritage of Ukraine*, issue 10, pp. 232–239 [in Ukrainian].

30. Kovalchuk, H. (2018). Knyhoznavchi naukovy shkoly Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: sproba retrospektyvnoho analizu [Book Research Scientific Schools of the National Library of Ukraine V. I. Vernadsky: An attempt at retrospective analysis]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, no. 4, pp. 42–50. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2018_4_8 [in Ukrainian].

31. Kolesnik, E. A. (1984). Biblioteka dorevoljucionnykh uchebnykh zavedenij Kieva v fondah CNB AN USSR. Kiev v fondah Centralnoj nauchnoj biblioteki AN USSR [The library of prerevolutionary educational institutions of Kiev in the funds of the Central Bank of the Academy of Sciences of the USSR. Kiev in the holdings of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].

32. Kolesnik, E. A. (1988). Knizhnye kollektsii Centralnoj nauchnoj biblioteki Akademii nauk USSR [Book collections of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences]. N. F. Kotliar (Ed.). Kiev: Naukova dumka [in Russian].

33. Kuzhilnyi, H. (2011). Biblioteka Bibikova [Bibikov's Library.] *Personal plus – Staff Plus*. (July 20–26, 2011). p. 8. Kyiv [in Ukrainian].

34. Kuchmai, K. S., Kyrychenko, A. A. (2015). Vykorystannia starodrukovanykh vydan u navchalnii ta naukovo-doslidnytskii diialnosti VNZ [Use of old printed editions in educational and research activities of universities].

Proceedings from The evolutionary progress of higher education libraries in the light of higher education modernization '15: *Seminar-narada dyrektoriv bibliotek Kyivskoho zonalnoho metodychnoho obiednannya (15–16 zhovtnia 2015) – Seminar meeting of the directors of the libraries of the Kyiv Zonal Methodological Association (October 15–16, 2015)*. Retrieved from http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2015-6/kuchmay.pdf. Kyiv [in Ukrainian].

35. Lisova, I. V. Pryvatna biblioteka [Private Library]. Retrieved from <http://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0> [in Ukrainian].

36. Mazur, V. (2018). O satrape zamolvite slovo [Say a word about satrap]. *Zerkalo nedeli. Ukraina – Mirror of week. Ukraine*, issue 44. (November 17–23, 2018). Retrieved from <https://zn.ua/personalities/o-satrape-zamolvite-slovo-300437.html> [in Russian].

37. Materialnaia kniga biblioteki Imperatorskago Universiteta Sv. Vladimira [Material book of the library of the Imperial University of St. Vladimir]. (1912). part 1: no. 1 [in Russian].

38. Miaskova, T. Ye. (2005). Biblioteka Imperatorskoho universytetu Sv. Volodymyra: z istorii komplektuvannia (1834–1927 rr.) [Library of Imperial University of St. Vladimir: from the history of acquisition (1834–1927)]. O. S. Onyshchenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

39. Obolenskii, D. D. (1893). Nabroski iz proshlogo [Sketches from the past]. *Istoricheskij vestnik. Istoriko-literaturnyj zhurnal – Historical Herald. Historical and Literary Journal*, Vol. 54, no. 11, pp. 349–374 [in Russian].

40. Papakin, H. (2010). Istoriia derzhavnykh ustanov Ukrainy: Uriadiuichi instytutsii ta derzhavni ustanovy IX – pochatku XX st.: leksii [History of Ukrainian State Institutions: Governmental Institutions and Governmental Institutions of the IX – Early XX Centuries: Lectures]. Kyiv [in Ukrainian].

41. Petrenko, A. (2007). Istoriia stvorennia koleksii rosiiskykh starodrukovanykh vydan XVII–XVIII st. Naukovi biblioteki imeni M. Maksymovycha Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [History of creation of a collection of Russian printed editions of the XVII–XVIII centuries of the Maximovich Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, issue 91/93, pp. 119–122. Kyiv [in Ukrainian].

42. Petrenko, A. A. (2005). Dmytro Bibikov ta yoho zibrannia ridkisnykh rosiiskykh knyh v koleksii Universytetu sv. Volodymyra [Dmitry Bibikov

and his collection of rare Russian books in the collection of St. Vladimir's University]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, issue no. 80/81, pp. 51–53. Kyiv [in Ukrainian].

43. Petrenko (Kyrychenko), A. (2016). Dovidkovo-informatsiinyi resurs Viddilu ridkisykh knykh ta rukopysiv Naukovoї biblioteky imeni M. Maksymovycha: vid kartoteky do otsyfruvannia [Reference and Information Resource of the Department of Rare Books and Manuscripts of the Maximovich Scientific Library: From Filing Room to Digitization]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 6, pp. 25–28 [in Ukrainian].

44. Polishchuk, Yu. (2008). Polityka rosiiskoho tsaryzmu shchodo polskoi osvity v Pravoberezhnii Ukraini (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [Policy of Russian tsarism on Polish education in Right-Bank Ukraine (second half of XIX – beginning of XX century)]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Notes of the IF Kurasa Institute of Political and Ethnic Studies NAS of Ukraine*, issue 37, pp. 152–166 [in Ukrainian].

45. Raevskaia, E. (1898). Vospominaniia Ekateriny Ivanovny Raevskoi [Memoirs of Catherine Ivanovna Raevskaya]. *Istoricheskij vestnik – Historical Bulletin*, Vol. 74, God 19, pp. 523–556; 938–975 [in Russian].

46. Rech, D. G. Bibikova k dvorianstvu Jugo-Zapadnogo kraia [Speech by D. G. Bibikov to the nobility of the South-Western Territory]. *Kievskaja starina – Kiev antiquity*, 1882, Vol. II, no. 6, pp. 530–535. Kiev [in Russian].

47. Rovenskii, G. V., Bibikov, N. (1996). Rodoslovnaia Bibikovykh: k 700-letiiu dvorianskogo roda Bibikovykh [Bibikov N. The genealogy of the Bibikovs: on the 700 th anniversary of the noble family of the Bibikovs]. Retrieved from <https://refdb.ru/look/1865354-pall.html> [in Russian].

48. Skrytska, L. (2003). Patrytsiia Kennedi Hrimsted pro problemu vozziednannia ukraïnskoi arkhivnoi spadshchyny: vid perekladacha-referenta [Patricia Kennedy Grimsted about the problem of the return of the Ukrainian archival decline: a reference to the reference]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva – Studios of archival documents and documents*, Vol. 10, pp. 20–31. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2003_10_8 [in Ukrainian].

49. Stelmasheva, M. A. (2005). Frankomovni periodychni vydannia kintsia XVII – pochatku XX st. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Francoded periodic view of the XVII century – the cob of the XX century at the funds of the National Library of Ukraine imeni V. I. Vernadsky]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy – The Book Recession of Ukraine is Handwritten*, issue 10, pp. 421–425 [in Ukrainian].

50. Tishchenko, I. I. (2005). Kerivnyky biblioteky Universytetu Sv. Volodymyra (1834–1919 rr.) [Heads of the library of St. Vladimir's University (1834–1919)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, issue 80/81, pp. 127–129. Kyiv [in Ukrainian].

51. Shandra, V. (2002). Bibykov Dmytro Havrylovych. Dovidnyk z istorii Ukrainy: A–Ya [Bibikov Dmitry Gavrilovich. Reference book on the history of Ukraine: A–I]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].

52. Shandra, V. (1996). Heneral-hubernator D.H. Bibikov: sproba politychnoho portretu. Tretia akademiia pam'iaty profesora Volodymyra Antonycha: dopovidi i materialy [Governor-General D.G. Bibikov: An Attempt at Political Portrait]. (pp. 242–252). Kyiv [in Ukrainian].

53. Shandra, V. S. (2003). Bibikov Dmytro Havrylovych. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Governor-General D. G. Bibikov: An Attempt at Political Portrait]. Vol. 1: A–V, pp. 256–257. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

54. Shandra, V. S. (2005). Heneral-hubernatorstvo v Ukraini: XIX – pochatok XX st. [Governor-General in Ukraine: XIX – beginning of XX century]. Kyiv [in Ukrainian].

55. Shevchenko, T. H. (2007). Kobzar: povna netsenzurovana zbirka [Kobzar: A complete uncensored collection]. Kharkiv: Shkola [in Ukrainian].

56. Shchodennyk Viddilu starodrukiv Biblioteky AN URSS z 1. XI. 1937 po 1940 rr. [Diary of the Department of Old Prints of the Library of the Academy of Sciences of the USSR from 1. XI. 1937 to 1940]. *Instytut knyhoznavstva NBUV – Institute of Book Research National Library of Ukraine* [in Ukrainian].

57. Grimsted, P. K. (2001). *Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution*. Cambridge, Mass: HarvardUP [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.10.2019.

Serhii Khovrych,

PhD (Historical), Senior Researcher, Associate Professor,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2003-5262>**Some Remarks on the History of the D. H. Bibikov – E. A. Lvov Book Collection**

The goal of the article is to characterize the main stages of the formation and subsequent existence of a private collection Bibikov – E. A. Lvov (part of which is now in the Vernadsky National Library of Ukraine), to identify its characteristic features, and to find out the role of D. H. Bibikov, E. A. Lvov and Z. D. Cassini in the formation of this book collection. To complete the study historical, logical, comparative and biographical research methods were used. The formation of book collections is one of the topical issues that should be explored in order to properly assess the intellectual potential of society in different eras. It will make possible to understand the professional and personal preferences of the usually wealthy owners of private collections who have exerted some influence on the socio-political and economic life of the country; in the view of the author of this article, the history of D. H. Bibikov Library is a striking example. For the first time the attention was focused on the personalities of prince E. A. Lvov (1831–1878) in the context of the creation of the corresponding Library. The author has established that to date, the topic of completing the private collection of D. H. Bibikov was regarded by researchers as dominated one, and they did not suggest any periodization of the history of origin and subsequent existence of the collection. For the first time, a thorough analysis of the historiographical work on the topic has been carried out. The author proposes to replace the commonly used scientific term «Library of D. H. Bibikov» on «Library of D. H. Bibikov – E. A. Lvov»; it is not just a name change, but, in fact, a new interpretation of the phenomenon. For the first time, the original periodization of the history of the formation and subsequent existence of the Bibikov Collection was proposed. On the basis of the available exlibris, it can be stated that, at different times, Lvov and V. O. Cordt were involved in this case. Much damage to the collection was caused by the voluntary actions and German invaders (World War II). Today, once a whole collection has been scattered between the institutions (V. Vernadsky National Library of Ukraine and M. Maksimovich Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv), and some have been lost.

Keywords: Ukraine, Russian Empire, D. H. Bibikov, E. A. Lvov, St. Volodymyr University of Kyiv, library, private collection, bibliophile.